

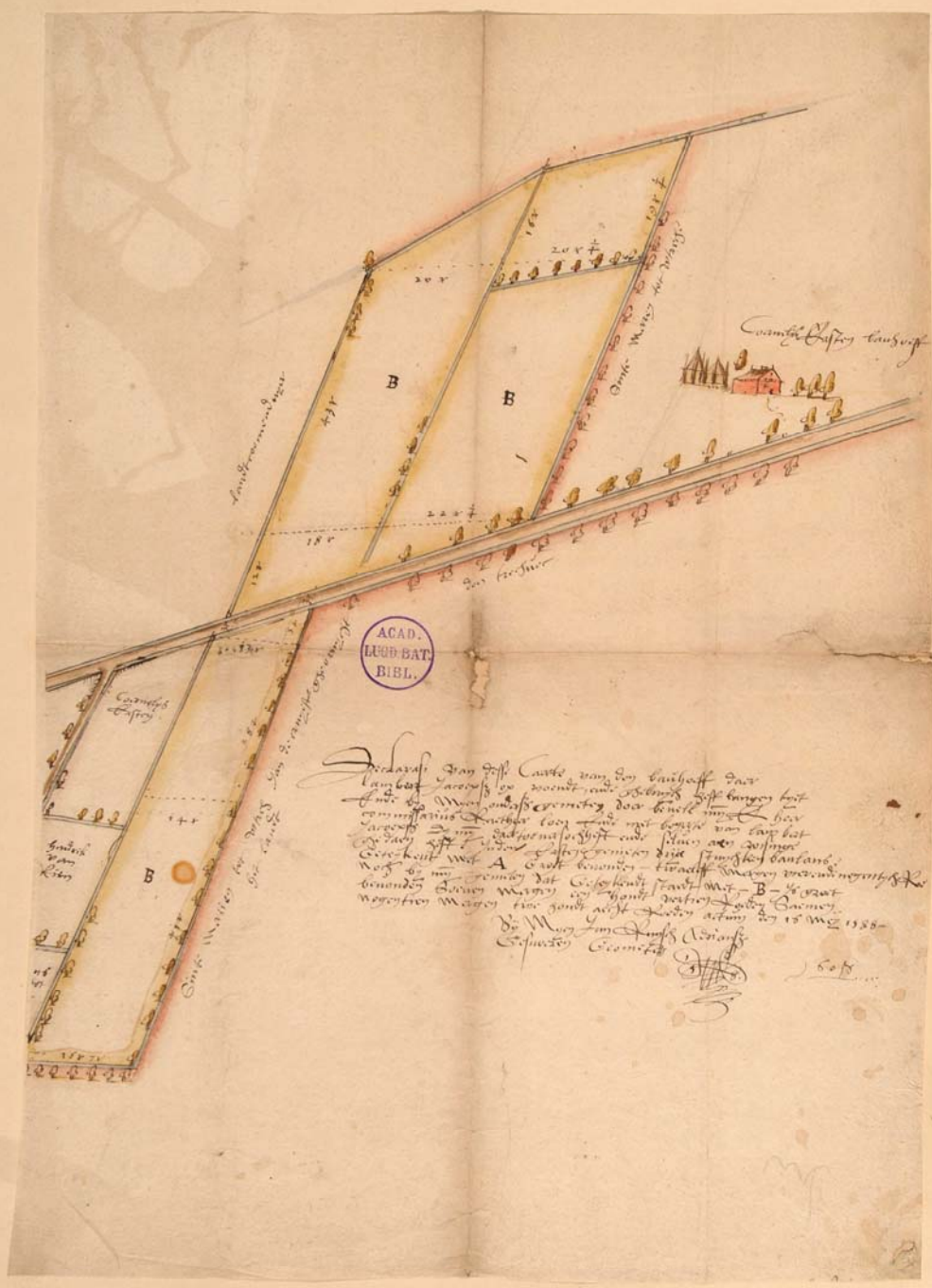
Een steeg en een kaart

Gerrit Bloothoofd

Twijfels over het artikel van Hans Vos over de Jacobssteeg waren voor Gerrit Bloothoofd aanleiding om zich te verdiepen in een daarin besproken kaart uit 1588 van kavels die in het gerecht van Oostbroek zouden liggen. Maar het blijkt om Odijk te gaan, dus ver van de Jacobssteeg.

In De Biltse Grift van juni 2013 verhaalt Hans Vos [1] over de geschiedenis van de Jacobssteeg en legt daarbij een relatie met een kaart uit 1588 die op verzoek van Lambert Jacobs was gemaakt en gearhiveerd is als *Oostbroek, geteekende kaart van eenige perceelen land* (afbeelding 1). Deze kaart is opgenomen in het boek van Steven Hagers [2, p12], *De Bilt in kaart gebracht*, maar ook te downloaden via de Universiteitsbibliotheek van Leiden [3]. Hans Vos veronderstelt dat de naam Jacobssteeg wel eens op deze Lambert Jacobs terug te voeren zou zijn. Met die redenering heb ik om verschillende redenen moeite. De eerste is een naamkundige. De opdrachtgever van de kaart was Lambert, zoon van Jacob. In de 16^e eeuw werd zo'n patroniem nog niet erfelijk gebruikt en Jacobs was dus geen familienaam. Als er al een naamgever aan te wijzen is, dan zou het zijn vader Jacob zijn geweest die mogelijk in een aanliggende boerderij bij de steeg woonde of er land gebruikte. Jacob is echter een verre van zeldzame voornaam die eeuwenlang in de top-10 van mannennamen stond en er kunnen wel eens veel kandidaat-naamgevers zijn. Dus op grond hiervan is de relatie tussen de Jacobssteeg en de kaart voor Lambert Jacobs al erg speculatief. Ik volg Hans Vos wel in de redenering dat wegen (vergelijk de Korssesteeg en de Van Ooijensteeg - nu Kees Boekelaan - in onze gemeente) hun naam aan lokaal belangrijke personen kunnen ontleen. In Jacobssteeg als 'steeg bij het land of de boerderij van Jacob' moet dan inderdaad een tweede naamval -s in de naam staan.

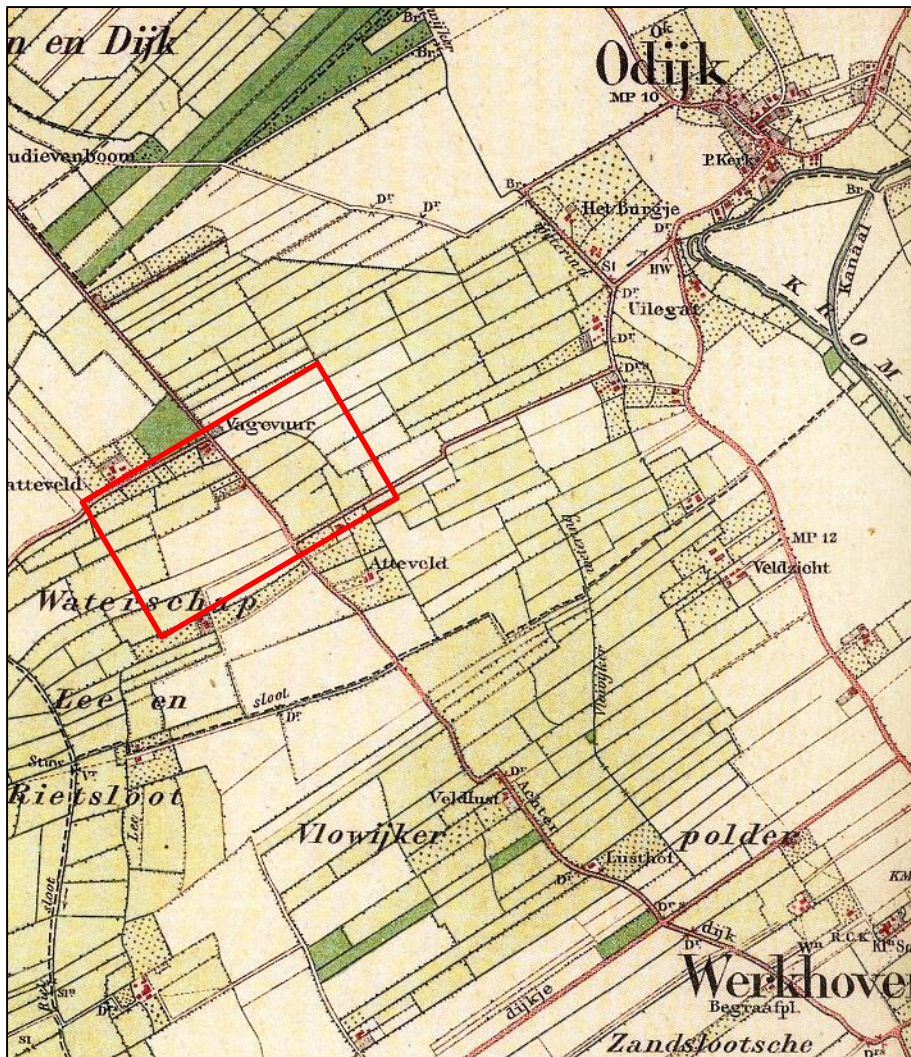
Er is echter nog een tweede belangrijke reden van twijfel, en dat is de voornoemde kaart zelf. Al bij het verschijnen van het boek van Steven Hagers was de kaart me opgevallen omdat erbij vermeld werd dat de locatie onbekend was, en dat intrigeert. Dat locatieprobleem is door Hans Vos niet opgelost, terwijl een relatie tussen Lambert Jacobs en de Jacobssteeg wel zou moeten impliceren dat de getekende percelen op zijn minst in de buurt van de Jacobssteeg te vinden zijn. Nu verandert er in bijna 500 jaar wel veel, maar de landinrichting vaak niet of weinig. Als dijken, wegen, kavels en sloten er eenmaal zijn, dan blijft dat eeuwen zo. Nog steeds is de middeleeuwse verkaveling in onze gemeente gemakkelijk te herkennen. Op de kaart van 1588 zien we een aantal kavels die schuin eindigen op, of doorsneden worden door een weg met bomen. De hoek tussen weg en kavel is opmerkelijk en het viel me op dat die overeenkomt met de hoek die de Utrechtseweg (de Steenweg) nog steeds maakt met de aanliggende percelen. Onder De Bilt is er geen andere vergelijkbare situatie, en zeker niet in de buurt van de Jacobssteeg die loopt van de Visserssteeg over de Biltse Grift in de richting van het voormalige klooster Oostbroek zelf.

Afb. 1 Oostbroek: geteekende kaart met eenige perceelen land, 1588. Maar het is onder Odijk.

Maar schijn bedriegt ook hier, want hoewel de Utrechtseweg ter hoogte van de benzinstations qua kavelvorm kansrijk lijkt, zijn er toch serieuze problemen. Op de kaart staan namelijk ook de eigenaren van aanliggende percelen, waaronder *Hendrik van Rien* (of Rijn) en *Cornelis Ersten* (eigenaar van de afgebeelde boerderij), *Sinte Marien tot Utrecht* (kapittel van St. Marie, rechts van de kavels) en *landtcoomenderije* (de commandeur van de Duitse Orde, links van de bovenste kavels). Dit klopt niet met de kennis van het bezit in het gerecht Oostbroek.

Met de hulp van Ad van Ooststroom, die het prachtige geografisch informatiesysteem Historisch Grondbezit Utrecht [4] in ontwikkeling heeft, kon juist op basis van de namen van de omliggende eigenaren de kaart precies gelokaliseerd worden. En dat bleek onder Odijk te zijn in de ontginning Atteveld (zie afbeelding 2), op de hoek van de Achterdijk (schuin van linksonder naar rechtsboven) en de Houtenseweg (zijweg links onderin). De Achterdijk is ook bekend als Trechtweg (of Trekweg in de volksmond, een zeer oude route van Wijk bij Duurstede naar Utrecht [6, p46]) en op de kaart lijkt dat aangeduid als *den treckúer*. De tekst op de kaart maakt melding van kavels gemerkt A en B, waarbij die met B op deze kaart zijn afgebeeld. Op het afgesneden linkerdeel zouden de kavels A hebben gestaan. Zowel in 1536 als in 1599 zijn de kavels B en een groot kavel aan de noordzijde van de Houtenseweg het eigendom van één eigenaar, respectievelijk Hendrick Jansz van Cronenburg en Tijman van Cuijck, vicaris van het St Barbaragasthuis in Utrecht. Hun bezit was echter 24 morgen groot terwijl de kaart in totaal melding maakt van een kleine 20 morgen. De tekst op de kaart vertelt ook dat hij is gemaakt *doer bevell van my(nen) heer commissarius raetheer Loon*. Dit zal Anthonis van Loon (1532-1606) zijn, die van 1580-1606 raadsheer was aan het Hof van Utrecht. Er was dus in 1588 een juridische reden voor de kaart, die mogelijk met de omvang van de percelen te maken had en boer Lambert Jacobs raakte.

Afb. 2 De kaart van 1588 gepositioneerd in de ontginning Atteveld onder Odiijk; situatie zoals in 1889 [5].

De kaart van 1588 is opgenomen in Collectie Bodel Nijenhuis [zie Hagers, p20] van de universiteitsbibliotheek van Leiden [3] die dat met een vet stempel bekrachtigde. Hoe die gearchiveerd is als *Oostbroek, geteekende kaart van eenige perceelen land* en op 16xx is gedateerd zal wel een raadsel blijven. Bodel Nijenhuis (1797-1872) kocht in de 19^e eeuw alle topografisch materiaal dat hij krijgen kon, en het kan heel goed dat in die tijd de fout gemaakt is.

Gaan we ten slotte terug naar de Jacobssteeg. Van oudsher liep ter plekke de Molensteeg van Bureveld naar de oude watermolen van Oostbroek, maar die steeg boog noordoostelijk af naar Tameroord en Beerschoten. Na het graven van de Biltse Grift in 1640 werd deze steeg halverwege doorgetrokken naar de Holle Bilt en de Vissersteeg, terwijl het afbuigende pad verdween. Zo staat het in ieder geval op de kaart van Bernhard de Roij uit 1696 [2, p15]. Maar in 1653 meldt het Historisch Grondbezit Utrecht [4] dat er al sprake van verkoop van de Tolkamp tussen de Molenweg en Tameroord, en dat kan alleen als de Molensteeg/weg toen al verlegd was. Als we het Historisch Grondbezit Utrecht verder raadplegen over het bezit en verkoop van de aanliggende landerijen, dan valt op dat er nergens over Jacobssteeg wordt gerept. Tot in de 18^e eeuw werd de nieuwe verbinding nog Molensteeg genoemd [4, 1733-1738]. In 1750 is er wel sprake van *de Nieuwe steeg van*

Utenhove, naar de aanliggende eigenaar Hendrik van Utenhove [4], wat vreemd is want de steeg bestond toen al honderd jaar. Meijer [7, p119, p125] tekent op dat de naam Jacobssteeg pas “later” wordt gebezigd, ook als het meer informele Japikseweg. De Jacobssteeg wordt in ieder geval genoemd bij landverkoop in de vroege 19^e eeuw [8, 1807, 1808], maar ook als St. Jacobsteeg op de topografische kaarten in de loop van die eeuw. *Jacobs* was toen al wel een familienaam geworden, dus dat is dan inmiddels ook nog een verklarende optie. Maar vooralsnog lijkt het er niet op dat een landeigenaar zijn naam aan de steeg heeft gegeven. Het kan wel een nog onbekende boer zijn die er land pachtte.

Zo heeft het lezen van het artikel van Hans Vos heel wat losgemaakt, maar uiteindelijk ook het nodige opgelost. De kaart voor Lambert Jacobs betreft kavels in Odijk, en de naamgever van de Jacobssteeg kennen we nog steeds niet. Met dank aan Ellen Drees en Ad van Ooststroom voor het vinden van de juiste interpretaties.

Bronnen:

[1] Hans Vos (2013), De historie van de Jacob(s)steeg, *De Biltse Grift*, juni, pp 57-60

[2] Steven Hagers (2012), *De Bilt in kaart gebracht*, HaEs producties, De Bilt

[3] Universiteitsbibliotheek Leiden, COLLBN Port 41 N 49, socrates.leidenuniv.nl zoek op Oostbroek

[4] HISGIS Utrecht, Historisch Grondbezit Utrecht, www.hisgis.nl/hisgis/gewesten/utrecht/utrecht-1/Historisch-grondbezit-utrecht. Op HISGIS Utrecht

www.hisgis.nl/hisgis/gewesten/utrecht/atlas_utrecht-1 is te vinden dat de kavels gemerkt B in het kadaster van 1832 de kavels Odijk A496, A349 en A338 zijn. De kavels A zijn onderdeel van Odijk A449.

[5] Grote Historische Atlas Utrecht (2005), uitgeverij Nieuwland, Tilburg, no 465.

[6] A.A.B. van Bommel (2000), Naar de markt, in M.A. van der Eerden-Vonk e.a. (2000), *Wijk bij Duurstede 700 jaar stad*, Uitgeverij Verloren, Hilversum

[7] J.W.H. Meijer (1995), *Kleine Historie van De Bilt en Bilthoven*, Reinders, Bunnik

[8] Utrechts Archief, www.hetutrechtsarchief.nl, 377 Huis Oostbroek te De Bilt, 1.34-37